

Семантико-структурні особливості українських фразеологічних одиниць із флористичним компонентом

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено структурні та семантичні особливості українських фразеологічних одиниць із флористичними компонентами, встановлено їхню національну специфіку.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, флористичний компонент, символ.

Abstract

Structural and semantic peculiarities of Ukrainian phraseological units with floristic components were investigated, their national specificity was established.

Keywords: phraseological unit, floral component, symbol.

Вступ

Українська мова здавна славиться багатою фразеологією, адже саме фразеологічні одиниці найяскравіше відображають своєрідність життя українського народу, його культуру, традиції та менталітет. Аналіз флористичних компонентів, що входять до складу українських фразеологічних одиниць, дає змогу визначити особливості світосприйняття та світовідчуття українців, з'ясувати роль рослинного світу у становленні національної свідомості.

Основна частина

У руслі сучасної антропоорієнтованої парадигми лінгвістики фразеологічний фонд мови є невичерпною скарбницею стійких словосполучень, які відображають у собі всі сфери об'єктивного світу, у центрі якого перебуває людина, здатна пізнавати, інтерпретувати та втілювати результати власної когнітивної діяльності в мовних одиницях, зокрема, у фразеологізмах.

Фразеологізм – це відтворювана одиниця мови з двох або більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою. [1: 241]. Багато фразеологічних одиниць із флористичним компонентом є яскравими, емоційно насиченими зворотами, що належать до певного стилю мови й часто мають чітко виражений національний характер, тобто їм притаманна етнокультурна специфіка. Дослідник А. О. Шестаков розподіляє фразеологізми з флористичним компонентом на три групи [2: 170]:

- стійкі сполучення слів, до складу яких входить елемент, що називає певну рослину загалом (квітка, ягода, фрукт тощо): *як блекоти наївся, підносити гарбуза, знайти в капусті;*
- фразеологізми, до складу яких входить елемент, що називає частину рослини (листова пластина, стебло, коріння тощо.): *аж гілля гнеться, дивитися в корінь, стелитися листом;*
- фразеологізми, у яких названо вид рослини (дерево, кущ, трава): *дорога травою заросла, великий як дуб, обдерти як липку.*

Варто зауважити, що фразеологічні одиниці із флористичними компонентами часто мають яскраво виражену національно-культурну специфіку, яка може виявлятися у значенні окремих лексичних компонентів (компонентний рівень). Ознакою національної специфіки фразеологічного значення є культурно маркований компонент – символ. Розмаїття міфологічних уявлень про одну й ту саму рослину породжує багатоваріантність символіки фітонімів.

До складу значної кількості українських фразеологічних одиниць входить національно-маркований компонент «мак». Слово «мак» в українській мові пов'язане з ідеєю молодості, краси взагалі та жіночої вроди зокрема, що знайшло відображення у таких фразеологізмах: *гарний, як маків цвіт; гарна дівка, як маківка; цвіте, як маківка.* Привертало увагу й недовге цвітіння маку (пелюстки опадають через два дні), що свідчить про швидкоплинність людського життя – *фразеологізм пішов мій вік, як маків цвіт.*

Багато аспектів життя української людини були пов'язані з вербою, тому в українській мові виявлено значну кількість фразеологічних одиниць з компонентом «верба». Як стверджує Г. Філь, компонент «верба» у фразеологічних одиницях української мови продукує негативну модальність [3]: *золоті верби ростуть* (за що не візьметься, що не зробить, то все не так, зіпсує справу), *повиснути на*

вербі (заподіяти собі смерть, повіситися), *вербу носити почав* (почати пиячити). Крім того компонент «верба» входить до складу фразеологічних одиниць, що вербалізують концепти «нісенітниця, обман, щось нереальне» – *на вербі груші ростуть*, а також концепт «ніколи» – *як виросте гарбуз на вербі*.

До складу значної кількості українських фразеологічних одиниць входить компонент «дуб». Фізичні властивості дуба, що виділяють його серед інших дерев, зумовлюють його символічне значення в українській мові, де він виступає символом сили, витривалості: *сильний / міцний як дуб*. В українському фольклорі образ дуба персоніфікує міцного, дужого, красивого парубка-козака: *парубочки як дубочки* [4]. Однак фізичні властивості дуба (твердість, важкість оброблення) в мовній картині світу українців також зіставлено з психічними та інтелектуальними якостями людини, вербалізуючи таким чином концепт «тупості, нездатності розуміти інформацію»: *дубова голова; дуб дубом; великий дуб та дуплинастий*. У слов'янській міфології переважно з дубом пов'язані перекази про світові дерева: воно вважалося священним і асоціювалося з ім'ям Перуна, який добував із нього вогонь (саме слово дуб спочатку містило в собі загальне поняття дерева). Було поширене вірування, що у дубах мешкають душі померлих предків, що відображено у фразеологізмах: *дати дуба, врізати дуба*. Для слов'ян дуб був сакральним місцем, із яким пов'язана доля людини і біля якого здійснюються вирішальні для героїв події, що оспівано у піснях: *Ой у полі дуб зелений, / Під тим дубом вишня, / А там козак конем грає, / Щоб дівчина вийшла*.

Поширеними в українській мові є фразеологізми з концептом «калина». Калина в українській культурі має розвинену позитивну символіку, адже вона пов'язана з весільним та поховальним обрядами. Калина у весільному обряді символізує дівочу чистоту (*ламати калину; стратити калину*) та красу: *гарна як у полі калина; рум'яна як калина*. Компонент «тополя» входить до складу фразеологічних одиниць, які символізують жіночу самотність: *одинокка як тополя; як тополя, що край пол*. Компонент «береза» в українській фразеології символізує покарання: *березова каша, березова припарка; дати березової каші; всипати березової каші; дати березової припарки; почесати березовим віником; перепастися березової каші; частувати березовою кашею*.

Висновки

Отже, фразеологічні одиниці із флористичним компонентом є важливим складником мовного фонду українського народу, адже саме вони завдяки своєму образному значенню найточніше відображають культурні коди нації. Установлено, що символічне значення фразеологізмів із флористичними компонентами «дуб», «верба», «калина», «мак» тощо зумовлено специфікою використання цих рослин у культурі та побуті українського народу, належністю їх до певних міфологічно значущих елементів простору. Флористичні компоненти не тільки урізноманітнюють компонентний склад фразеологічних одиниць, а й слугують потужними етнокультурними маркерами країномовної картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
2. Шестаков А. О. Семантика та функціонування фразеологізмів з флористичним компонентом в українській та англійській мовах / А. О. Шестаков // Лінгвістика. – 2012. – № 3. – Ч. 1. – С. 169 – 173.
3. Філь Г. Флористичний компонент у структурі фразеологічних одиниць східнослов'янських мов / Г. Філь // Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – С. 237 – 246.
4. Старостенко О. Символічне значення фітонімів в англійській та українській мовах [Електронний ресурс] / О. Старостенко. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1122>.

Слободяник Ольга Олександрівна – студентка групи ЕКО-17б, Інститут екологічної безпеки та моніторингу довкілля, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: olgarizhenko557@gmail.com.

Slobodyanyk Olga Oleksandrivna – student of the ECO-17b group, Institute of Environmental Safety and Environmental Monitoring, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: olgarizhenko557@gmail.com.

Науковий керівник: **Поздрань Юлія В'ячеславівна** – канд. філол. наук, викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, yuliapozdran@ukr.net.

Supervisor: **Pozdran Yuliia Vjacheslavivna** – Candidate of Philology, lecturer of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, yuliapozdran@ukr.net.